

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับเทคโนโลยีการปลูกหม่อน เลี้ยงไหมของสตรีเกษตรกร

Factors Associated with the Adoption of Sericulture Technology among the Farm Women

เกศินี ปายะนันทน¹

Kesinee Payanun

ABSTRACT

A survey of 154 farm women in 16 provinces of the northeastern region revealed that factors affecting the adoption of sericulture technology were: 1) some characteristics of farm women included age and economical status, 2) communication of technology; farmers needed technological news concerning their occupation from different sources of information, silkworm rearing training and visiting, group member of farmer 's organization, 3) characteristics of sericulture technology adoption, including appropriate methods for the locality, less production investment, quick return and higher income, and 4) level of knowledge gained in sericulture technology; to conclude, the low adoption rate was due mainly to the complex nature of the technology and lack of perceived usefulness of the technology. The respondents also requested for demonstrations of appropriate techniques. They expressed their need to be better informed and an opportunity to visit successful sericulture farms, as well as a special training program and marketing assistance and supervision.

The results of the study indicated that the socio-economic status of an individual might have some effects on behavioral difference which further influence their decision to adoption sericulture technology. Based on the existing problems in sericulture cultural practice, it is recommended that the government play a very important role in giving more support and help to sericulture. Recommendations from this research were: 1) the government supply more basic production input for farming such as irrigation system, reasonable prices of recommended varieties (mulberry, silkworm), quality and price control of fertilizer and chemical, 2) provide

1 ภาควิชาส่งเสริมและนิเทศศาสตร์เกษตร คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Department. of Agricultural Extension and Communication, Faculty of Agriculture, Kasetsart University, Bangkok 10900, Thailand.

technology transfer through personal channel, 3) encourage the organization of occupation group to gain advantages on savings and marketing; 4) reduce political influences and provides sufficient research budget on increasing effective technology transfer to farmers for better technology adoption. Finally, the wide economical impact on regional sericulture system should not hide some remaining problems such as effect on decreasing of mulberry field. Research and development efforts remains to be continued.

Key words: farm women, sericulture technology, adoption.

บทคัดย่อ

จากการศึกษาสตรีเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 16 จังหวัด จำนวน 154 ราย พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับเทคโนโลยีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมของสตรีเกษตรกรได้แก่ 1) ลักษณะส่วนบุคคลบางประการ คือ อายุ และฐานะทางเศรษฐกิจ 2) การติดต่อข่าวสารประกอบด้วย การมีโอกาสได้รับข่าวสารด้านอาชีพจากแหล่งข้อมูลต่างๆ การได้รับความรู้การเลี้ยงไหมรวมถึงการได้รับการอบรม ความรู้การเลี้ยงไหมและการเป็นสมาชิกกลุ่ม หรือสถาบันทางการเกษตร 3) คุณลักษณะของวิธีการยอมรับเทคโนโลยีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ได้แก่ ความเหมาะสมสอดคล้องกับสิ่งที่มีอยู่เดิมในหมู่บ้าน มีการลงทุนน้อย และได้รับผลตอบแทนเร็ว ทำให้รายได้เพิ่ม 4) ระดับความรู้ความเข้าใจในการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม สาเหตุสำคัญของการไม่ยอมรับเทคโนโลยีคือวิธีการยุ่งยาก เข้าใจยาก และไม่เห็นประโยชน์ของเทคโนโลยี สตรีเกษตรกรให้ข้อเสนอแนะว่าต้องการให้สาธิตวิธีและผลให้ดู แจ้งข่าวให้ทราบตลอดเวลา พาไปดูงานที่ประสบความสำเร็จ ช่วยหาแหล่งจำหน่ายผลผลิต ช่วยแก้ไขปัญหาและให้คำแนะนำในการประกอบอาชีพ สนับสนุนการเงินโดยหาแหล่งสินเชื่อหรือวัสดุอุปกรณ์ในการประกอบอาชีพ และจัดให้มีการฝึกอบรม

ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม อาจมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในตัวบุคคลที่มีผลกระทบต่อการยอมรับ

เทคโนโลยีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม เมื่อพิจารณาถึงแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้น หลังจากที่ถูกวิจัยได้ศึกษามาแล้ว อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าภาคีรัฐบาลมีบทบาทมากที่สุดในการแก้ปัญหาต่างๆ ดังกล่าว คือ เพิ่มปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นในการผลิต เช่น ปรับปรุงระบบชลประทานให้ทั่วถึง การขยายพันธุ์หม่อนไหมที่ดีให้แก่เกษตรกรในรายชดเชย การควบคุมคุณภาพและราคาปุ๋ย รวมทั้งสารเคมีในการป้องกันกำจัดศัตรูพืช เป็นต้น เพิ่มการสนับสนุนการถ่ายทอดเทคโนโลยีผ่านช่องทางสื่อสารระหว่างบุคคลให้มากขึ้น ผลักดันให้มีการรวมกลุ่มอาชีพเพื่อประโยชน์ด้านการออมทรัพย์และการตลาด มีนโยบายรวมทั้งจัดสรรงบประมาณในการวิจัยถึงวิธีการที่จะเพิ่มประสิทธิภาพในการถ่ายทอดเทคโนโลยีไปสู่เกษตรกร เพื่อให้เกิดการยอมรับเทคโนโลยีอย่างมีรูปธรรมมากขึ้น ควรส่งเสริมประชาธิปไตยในหมู่บ้านเพื่อลดความกดดันจากอิทธิพลของการเมือง แม้ว่าผลกระทบทางเศรษฐกิจที่มีต่อการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมในภูมิภาคนี้จะนำผลประโยชน์มาสู่ชุมชน แต่นักพัฒนาไม่ควรจะละเลยต่อปัญหาบางประการที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เช่น จำนวนพื้นที่การปลูกหม่อนที่ลดลง นี่คือเหตุผลที่จะต้องมีการวิจัยเพื่อการพัฒนาต่อไป

คำนำ

เกษตรกรผู้ปลูกหม่อนเลี้ยงไหมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งถือได้ว่าเป็นแหล่งผลิตไหมที่ใหญ่

และสำคัญที่สุดของประเทศไทย มีจำนวนครัวเรือนเกษตรกรผู้เลี้ยงไหม 392,226 ครัวเรือน มีพื้นที่ปลูกหม่อน 416,612 ไร่ ได้ผลผลิต 1,399,552 กิโลกรัม (เกศินี, 2536)^{1/} ถึงแม้ว่าการผลิตเส้นไหมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะมีปริมาณที่สูงกว่าการผลิตเส้นไหมในภาคอื่นของประเทศก็ตาม แต่ปริมาณผลผลิตเส้นไหมที่ผลิตได้ไม่เพียงพอกับความต้องการของตลาด ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากเกษตรกรขาดความรู้ความชำนาญที่ถูกต้อง การถ่ายทอดความรู้ และฝึกความชำนาญการเลี้ยงไหมของรัฐอยู่ในขอบเขตจำกัดเนื่องจากงบประมาณและอัตราค่าจ้างเจ้าหน้าที่ที่ได้รับมีน้อย ทำให้การถ่ายทอดความรู้ ความชำนาญ โดยการอบรมในเชิงปฏิบัติให้แก่เกษตรกรในแต่ละปีสามารถทำได้ไม่มากนัก ทำให้มีผลกระทบโดยตรงต่อการเลี้ยงไหม เช่น จะได้ปริมาณผลผลิตของรังไหมต่ำ เพราะหนอนไหมมีอัตราการเลี้ยงรอดต่ำ คุณภาพของรังไหมที่ได้ไม่ดี คือบางรังมีขนาดเล็กให้เส้นใยน้อย รวมทั้งมีจำนวนรังเสียสูงและจากการที่รังไหมไม่ได้คุณภาพ เมื่อนำไปสาวไหมจะส่งผลให้เส้นไหมไม่ดีตามไปด้วย ยิ่งในกรณีที่เลี้ยงไหมพันธุ์ลูกผสมต่างประเทศด้วยแล้ว ยิ่งมีความจำเป็นต้องเอาใจใส่ดูแลอย่างจริงจัง ต้องนำเอาความรู้และเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามา และปฏิบัติตามคำแนะนำให้ถูกต้อง เนื่องจากเป็นพันธุ์ไหมที่ค่อนข้างอ่อนแอ คายง่าย ต้องการดูแลเอาใจใส่มาก อีกทั้งต้องลงทุนสูง ผู้เลี้ยงต้องมีเงินทุนสูง และต้องเลี้ยงไหมเป็นอาชีพหลักเท่านั้นที่จะประสบความสำเร็จ

ด้วยสาเหตุดังกล่าวข้างต้น รัฐบาลจึงได้มีนโยบายเร่งรัดการเพิ่มผลผลิตเส้นไหม โดยนโยบายการส่งเสริมและพัฒนาการเลี้ยงไหมภายใต้โครงการตามนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจหมู่บ้าน เน้นให้

เกษตรกรในพื้นที่ได้มีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเพื่อจำหน่ายรังไหมให้เป็นอาชีพเสริมหรืออาชีพรอง และพัฒนาให้เป็นอาชีพหลักในอนาคต ตลอดจนส่งเสริมให้มีการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม สนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ งบประมาณในระยะ 3 ปีแรก เพื่อให้เกษตรกรสามารถช่วยเหลือตนเองได้ โดยให้ดำเนินการในรูปแบบของกลุ่ม

สตรีเกษตรกรปัจจุบันนี้ยังคงแบกรับภาระทั้งงานบ้านและงานไร่ร่นอยู่เช่นเดิม ดังนั้นจะเห็นได้ว่าสตรีเริ่มทำหน้าที่ทุกด้านในบทบาทตามสถานภาพที่สังคมกำหนดคือ แม่ภริยา ซึ่งเป็นบทบาทเชิงครอบครัวรวมทั้งเป็นแรงงานด้วย แต่บทบาททางเศรษฐกิจได้แก่อำนาจการตัดสินใจ สตรีเกษตรกรมีความตื่นตัวและเห็นความสำคัญของการเป็นผู้ผลิตด้านการเกษตร และมีความกระตือรือร้นที่จะได้เรียนรู้วิชาการเกษตรที่จะเพิ่มรายได้และปรับปรุงคุณภาพชีวิตมากขึ้น ดังนั้นสตรีจึงถือได้ว่าเป็นจุดศูนย์กลางของการสั่งงาน (thermostat) ของครอบครัว

ดังนั้น เพื่อให้สอดคล้องกับแนวทางในแผนพัฒนาสตรีตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างเด่นชัด จึงควรให้ความสำคัญกับสตรีเกษตรกร ซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการพัฒนาอาชีพ ถ้าสตรีเกษตรกรได้รับการเอาใจใส่ และให้ความรู้ตามหลักวิชาการที่ถูกต้องแล้วก็จะเป็ทรัพยากรที่มีค่าของชาติ จึงนับได้ว่าเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะส่งเสริมสนับสนุนให้สตรีเกษตรกร ซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นสิ่งที่น่าสนใจ และควรจะได้ศึกษาเพื่อค้นหาว่ามีปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อการยอมรับเทคโนโลยีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ทั้งในส่วนที่สนับสนุน และเป็นอุปสรรค ทั้งนี้เพื่อจะได้นำมาเป็นแนวทางในการประกอบการพิจารณาวางแผน ส่งเสริม หรือปรับปรุงแก้ไขการ

1 รายละเอียดดูในรายงานการวิจัยของ เกศินี ปายะนันท์, 2536. สถานภาพการผลิตและการตลาดไหมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ว.เกษตรศาสตร์ (สังคม) 14 : 144-161. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ดำเนินการถ่ายทอดเทคโนโลยีการปลูกหม่อนไหมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้มีประสิทธิภาพต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจและสังคมทั่วไปของสตรีเกษตรกร
2. เพื่อศึกษาปัจจัยบางประการที่มีต่อการยอมรับเทคโนโลยีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ตามบทบาทสตรีเกษตรกร
3. เพื่อศึกษาอุปสรรคบางประการที่สตรีเกษตรกรประสบในการดำเนินงานด้านอาชีพปลูกหม่อนเลี้ยงไหม
4. เพื่อหาแนวทาง และข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหา และปรับปรุงการถ่ายทอดเทคโนโลยีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงสภาพโดยทั่วไป และสภาพปัญหาของการถ่ายทอดเทคโนโลยีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม อันจะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องในการพัฒนา และส่งเสริมการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม เช่น กรมการพัฒนาชุมชน สำนักเร่งรัดพัฒนาชนบท กรมส่งเสริมการเกษตร กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม รวมทั้งมหาวิทยาลัยของรัฐ
2. เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมเผยแพร่ความรู้ และวิชาการต่างๆ ด้านเทคโนโลยีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษารั้วนี้ได้จำกัดขอบเขตเนื้อหาของการศึกษาได้ 2 ประเด็นใหญ่ คือ

1. ขอบเขตของประชากรที่ใช้ในการศึกษา จะศึกษาจากสตรีเกษตรกรที่เป็นสมาชิกของโครงการตามนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจหมู่บ้าน ซึ่งประกอบอาชีพทางการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม เป็นการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) และประชากรในการศึกษาคือสตรีเกษตรกรที่เป็นสมาชิกตามโครงการดังกล่าว มีจำนวนทั้งสิ้น 154 คน และอยู่ในพื้นที่ของจังหวัดต่างๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 16 จังหวัด คือ นครราชสีมา อุรธานี อุบลราชธานี บุรีรัมย์ หนองคาย ขอนแก่น สกลนคร มุกดาหาร สุรินทร์ ยโสธร ศรีสะเกษ ชัยภูมิ นครพนม กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด และมหาสารคาม

2. ขอบเขตของการศึกษาเทคโนโลยีของสตรีกลุ่มตัวอย่างข้างต้น จะศึกษาการยอมรับเทคโนโลยีที่ได้รับจากแหล่งข่าวสารต่างๆ ทั้งด้านบุคคลและสื่อชนิดต่างๆ ว่ามีปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อการยอมรับเทคโนโลยีดังกล่าว

นิยามศัพท์

"สตรีเกษตรกร" หมายถึง สตรีชนบทที่เป็นสมาชิกของโครงการตามนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจหมู่บ้าน ประกอบอาชีพทางการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมของจังหวัดต่างๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 16 จังหวัด คือ นครราชสีมา อุรธานี อุบลราชธานี บุรีรัมย์ หนองคาย ขอนแก่น สกลนคร มุกดาหาร สุรินทร์ ยโสธร ศรีสะเกษ ชัยภูมิ นครพนม กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด และมหาสารคาม

"เทคโนโลยีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม" หมายถึง เทคโนโลยีในด้านการใช้พันธุ์หม่อน-ไหมพันธุ์ดี การเตรียมและผลิตไข่ไหม การเตรียมการเลี้ยงไหม การเลี้ยงไหมวัยอ่อน การเลี้ยงไหมวัยแก่ การปฏิบัติกรเลี้ยงไหม และการป้องกันโรคไหม

"การเป็นสมาชิกกลุ่ม" หมายถึง การที่สตรี

เกษตรกรได้เข้าเป็นสมาชิกหรือสังกัดตัวเองในองค์กรหรือกลุ่มที่มีอยู่ในหมู่บ้าน/ตำบล โดยวิธีการวัดจะพิจารณาจากจำนวนกลุ่มหรือองค์กรที่สตรีเกษตรกรเป็นสมาชิกอยู่

"ระดับรายได้" หมายถึง จำนวนรายได้สุทธิ โดยยังมีได้หักค่าใช้จ่ายใดๆ ของครัวเรือนสตรีเกษตรกรในรอบปีที่ผ่านมา โดยวัดจากระดับรายได้ที่แท้จริงของสตรีเกษตรกร แล้วหาค่าเฉลี่ย (x) ของรายได้สตรีเกษตรกรผู้ปลูกหม่อนเลี้ยงไหมทุกคน แล้วพิจารณากับสถิติรายได้เฉลี่ยของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของสำนักงานสถิติแห่งชาติ จากนั้นแบ่งระดับรายได้ออกเป็นรายได้สูง ต่ำ ตามลำดับ

"ระดับการได้รับข่าวสาร" หมายถึง การที่สตรีเกษตรกรได้รับข่าวสารในด้านเทคโนโลยีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมจากแหล่งข่าวสาร เช่น จากการได้ชมโทรทัศน์ ฟังวิทยุ อ่านหนังสือพิมพ์ การเข้าร่วมการฝึกอบรมในเรื่องการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม และการพบเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ในระดับความถี่มากน้อยเพียงใด โดยการวัดจะพิจารณาความถี่ของสตรีเกษตรกรได้รับข่าวสารจากแหล่งสื่อแต่ละด้าน

"ระดับการยอมรับเทคโนโลยีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมของสตรีเกษตรกรในการปฏิบัติงาน" หมายถึง สตรีเกษตรกรผู้ปลูกหม่อนเลี้ยงไหมได้นำเอาความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมมาใช้หรือปฏิบัติได้ถูกต้องเพียงใด

การตรวจเอกสาร

ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง

Rogers and Shoemaker (อ้างถึงใน เกษนิ, 2532: 10-12) ได้กล่าวถึงทฤษฎีการยอมรับว่าการยอมรับเป็นกระบวนการ (adoption process) ที่เกิดขึ้นทางจิตใจภายในบุคคล เริ่มจากได้ยินเรื่องวิทยุการนั้น จนกระทั่งยอมรับใช้ในที่สุดกระบวนการ

การนี้มีลักษณะคล้ายกับการเรียนรู้ และการตัดสินใจ โดยได้แบ่งกระบวนการยอมรับออกเป็น 5 ขั้นตอนคือ รับรู้ สนใจ ประเมินค่า ทดลองปฏิบัติ และยอมรับ กรมส่งเสริมการเกษตร (2531: 5) ได้ให้ความหมายกระบวนการยอมรับว่าเป็นกระบวนการทางจิตใจของเกษตรกรแต่ละบุคคลที่เริ่มตั้งแต่การรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับเทคโนโลยีหนึ่งๆ ไปจนถึงระดับการยอมรับอย่างเต็มที่โดยเปิดเผย ประสานจิตต์ (2532: 42-43) กล่าวว่าหลังจากเกิดการยอมรับนี้บางคนอาจจะไม่นำไปปฏิบัติตามโดยตลอด ก็อาจเป็นไปได้เช่นการแนะนำใช้พันธุ์ข้าวใหม่ ชาวบ้านอาจยอมรับว่าดีจริง แต่อาจจะไม่ปลูกพันธุ์ที่แนะนำ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะขาดเงินทุน หาพันธุ์ข้าวชนิดนั้นไม่ได้ กรณีนี้ก็ถือว่าผู้รับยอมรับแล้ว เพราะกระบวนการยอมรับไม่ขาดตอน แต่มีปัจจัยภายนอกกระบวนการมากระทบทำให้ต้องล้มเลิก ซึ่งอาจพิจารณาขั้นตอนการยอมรับได้ 2 ลักษณะคือ Continuous adoption หมายถึง ยอมรับแล้วนำไปปฏิบัติตาม Discontinuous adoption หมายถึง ยอมรับแล้วไม่นำไปปฏิบัติตามหรือปฏิบัติตาม 2-3 ครั้งแล้วหยุดทำ Lionberger (1960: 42-47) ได้แบ่งเกษตรกรออกเป็น 5 พวก คือ ผู้นำการเปลี่ยนแปลง (innovators) พวกยอมรับทำตามโดยเร็ว (early adoptors) พวกส่วนใหญ่ที่ยอมรับทำตาม (early majority) พวกส่วนใหญ่ที่ยอมรับทำตามช้ากว่า (late majority) และพวกล่าช้า (laggards) ซึ่งพวกต่าง ๆ ดังได้กล่าวมาแล้วนี้มีความแตกต่างกันในการหาแหล่งข่าวสารเพื่อช่วยในการตัดสินใจ กรมส่งเสริมการเกษตร (2531: 7-8) ได้แบ่งปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับเทคโนโลยีของเกษตรกร 5 ประการดังนี้ 1) ลักษณะที่ได้ผลดีและมีกำไร เกษตรกรจะยอมรับวิชาการและเทคโนโลยีใหม่ๆ ถ้าสามารถบอกหรือทำให้เกษตรกรเห็นว่าดีอย่างไร และจะได้ประโยชน์หรือกำไรหรือได้ผลตอบแทนเร็วหรือมากน้อยเพียงใด ถ้าเกษตรกรเห็นว่าผลประโยชน์เป็นที่น่าพอใจเกษตรกรจะยอมรับ 2) วิธี

การไม่ยุ่งยาก วิชาการหรือเทคโนโลยีจะนำไปถ่ายทอดสู่เกษตรกรนั้น ถ้าเป็นสิ่งที่เข้าใจง่าย เกษตรกรจะรับได้เร็วกว่าสิ่งที่ยุ่งยากสับสน หรือสิ่งใดที่มีความสลับซับซ้อน ยากในการปฏิบัติ เกษตรกรจะรับยาก 3) ความสอดคล้องกับสิ่งที่มีหรือปฏิบัติอยู่ ถ้าวิชาการหรือเทคโนโลยีที่นำไป ถ่ายทอดสู่เกษตรกรนั้น สอดคล้องกับสิ่งที่เกษตรกรทำอยู่แล้ว ก็จะทำให้เกษตรกรยอมรับได้ง่ายขึ้น 4) แบ่งการทดลองจำนวนเล็กน้อยได้ ถ้าวิชาการหรือเทคโนโลยีนำไปถ่ายทอดสู่เกษตรกร เป็นสิ่งที่สามารถจะแบ่งเอาไปทดลองจำนวนน้อยได้ เช่น การแนะนำให้ใช้ปุ๋ยสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ถ้าเกษตรกรต้องการทดลองก็สามารถซื้อหรือแบ่งเอาไปทดลองปฏิบัติในไร่นาเป็นจำนวนน้อยก่อนได้ ก็จะทำให้เกษตรกรยอมรับได้มากกว่า 5) เห็นผลชัดเจน ถ้าวิชาการหรือเทคโนโลยีที่นำไปถ่ายทอด เป็นสิ่งที่สามารถแสดงให้เห็นชัดเจน เช่น การทำงานของเครื่องมือต่าง ๆ การใช้ฮอร์โมนที่สามารถเห็นผลได้จากข้อมูลการทดลอง กลุ่มเครือบกพร่อง เกษตรกรจะไม่ยอมรับ หรือปฏิเสธแนวความคิดนั้นทันที

ความหมายของเทคโนโลยีและเทคโนโลยีที่เหมาะสม

ส่วสดี (2517: 1) ได้ให้ความหมายเทคโนโลยีว่าหมายถึงการนำเอาวิทยาศาสตร์มาประยุกต์ใช้ในงานสาขาต่างๆ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบงานในทางที่มีประสิทธิภาพสูงขึ้น ลงทุนน้อย แต่ได้ผลมาก วิจิตร (2520: 4) กล่าวว่า เทคโนโลยีคือการประยุกต์เอาเทคนิค วิธีการ แนวความคิด อุปกรณ์ และเครื่องมือใหม่ ๆ มา เพื่อช่วยแก้ปัญหาทั้งในด้านการขยายปริมาณ และด้านปรับปรุงคุณภาพ Good (1978: 681) ได้ให้ความหมายเทคโนโลยีพอสรุปได้ว่า เป็นระบบวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวกับเทคนิค การนำเอาวิทยาศาสตร์มาแก้ปัญหา ในทางปฏิบัติ การจัดระบบข้อเท็จจริง และหลักเกณฑ์จนเป็นที่ยอมรับ

รับเพื่อจุดมุ่งหมายในทางปฏิบัติ ความรู้และระบบทางวิทยาศาสตร์ที่ใช้ในด้านอุตสาหกรรมศิลป์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การนำไปประยุกต์ใช้ในโรงงานต่าง ๆ การนำเอาความรู้ด้านต่าง ๆ มาทำให้เกิดความเจริญทางด้านวัตถุ Halsey (1974: 1065) เทคโนโลยี คือ เป็นการนำเอาความรู้ทางวิทยาศาสตร์ไปใช้ เพื่อให้เกิดผลในการปฏิบัติให้เป็นไปตามความมุ่งหมายที่วางไว้ เป็นระเบียบวิธี กระบวนการ และสิ่งประดิษฐ์ที่เป็นผลจากการใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เป็นการใช่วัตถุหรือวัตถุมา บริการให้กับความต้องการของมนุษย์ สิปปนนท์ (2534: 4) เทคโนโลยี หมายถึง การนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์ และศาสตร์อื่น ๆ มาผสมผสานประยุกต์ เพื่อสนองเป้าหมายเฉพาะทาง ความต้องการของมนุษย์ ด้วยการนำทรัพยากรต่าง ๆ มาใช้ในการผลิตและจำหน่ายให้ต่อเนื่องตลอดทั้งกระบวนการ หากเทคโนโลยีสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรมและสภาพแวดล้อม เทคโนโลยีนั้นก็จะก่อเกิดเป็นประโยชน์ทั้งต่อบุคคลและส่วนรวม แต่หากไม่สอดคล้องเทคโนโลยีนั้นๆ จะก่อให้เกิดปัญหาตามมา

เทคโนโลยีที่เหมาะสม คือ เทคโนโลยีที่ต้องจัดขึ้นและพัฒนาขึ้นเพื่อให้ใช้ได้เหมาะสม มีประสิทธิภาพ ประหยัด ตรงต่อสภาวะการณ์ ตรงต่อสภาพแวดล้อมหรือเทคโนโลยีที่เหมาะสมคือ กิจกรรมต่างๆ ซึ่งใช้ทรัพยากรและแรงงานในท้องถิ่นอย่างเต็มที่ เพื่อสร้างเครื่องมือเครื่องใช้ราคาถูก และเหมาะสมในสภาพท้องถิ่น หรือแหล่งเสื่อมโทรมนั้นๆ โดยที่ชุมชนนั้นๆ ให้ความร่วมมือและเป็นที่ยอมรับของชุมชนทั้งทางด้านสังคมและขนบธรรมเนียม

สรุปได้ว่า "เทคโนโลยี" หมายถึง การประยุกต์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และความรู้ศาสตร์อื่นๆ มาใช้อย่างมีระบบต่อเนื่อง หรือแก้ไขปัญหาต่างๆ ในทางปฏิบัติ โดยสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม

การเมือง และวัฒนธรรม เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อบุคคลและส่วนรวม

จากแนวความคิดเกี่ยวกับเทคโนโลยีและเทคโนโลยีที่เหมาะสมดังกล่าวนี้ สามารถนำมาใช้ในงานวิจัยครั้งนี้ ในความหมายที่ระบุถึงลักษณะการที่สตรีเกษตรกรผู้ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ได้นำเทคโนโลยีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมมาใช้ หรือปฏิบัติให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อม

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กองวิจัยและประเมินผล สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (2524 : 1-3) ได้ประเมินผลการจัดการแข่งขันเลี้ยงไหมประจำปีว่ามีผลต่อพฤติกรรมกรรมการเลี้ยงไหมของเกษตรกรอย่างไร โดยศึกษาใน 5 จังหวัด คือ นครพนม สุรินทร์ อุดรธานี ชัยภูมิ และกาฬสินธุ์ พบว่า การแข่งขันการเลี้ยงไหมมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเกษตรกร คือ เกษตรกรได้ความรู้ วิธีการเลี้ยงไหมแผนใหม่ที่ได้รับการอบรมไปใช้ประโยชน์อย่างแท้จริง และทำให้เกษตรกรมีการแข่งขันเลี้ยงไหมทั้งในด้านการจัดการแข่งขันและการเลี้ยงปกติ นอกจากนี้ยังเห็นความสำคัญของการใช้วัสดุอุปกรณ์แบบใหม่ที่จะช่วยให้ผลผลิตจากการแข่งขันเลี้ยงไหมสูงขึ้น มีเส้นไหมมากขึ้นสนองความต้องการของตลาดได้ เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นทั้งจากการแข่งขันและการเลี้ยงปกติ และเกษตรกรยังมีแนวโน้มที่จะยอมรับเป็นอาชีพของครอบครัวอีกซึ่งเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของหน่วยงานที่สนับสนุน บุญเสริม (2526 : 97-98) ได้ศึกษาถึงเรื่องการยอมรับวิธีการประกอบอาชีพแผนใหม่ของราษฎรในหมู่บ้านยากจนหนาแน่นมาก บ้านห้วยแก ตำบลห้วยแก อำเภอนบพ จังหวัดขอนแก่น พบว่าการศึกษาในเรื่องการยอมรับวิธีการประกอบอาชีพการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมแผนใหม่ มีการยอมรับวิธีการใสน้ำยบำรุงดินแปลงหม่อนมากที่สุด รองลงมาได้แก่การยอมรับวิธี

การปลูกหม่อนเป็นแถวอย่างเป็นระเบียบ การปลูกเป็นที่เฉพาะหม่อนชนิดเดียว ยอมรับการใช้หม่อนตามคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่สถานีทดลองไหมและวิธีการบำรุงรักษาต้นหม่อน โดยการตัดแต่งกิ่งหม่อนหรือปลูกหม่อนทดแทนของเดิมในกรณีที่ต้นหม่อนอยู่ในสภาพที่ไม่สามารถบำรุงรักษา ในด้านการเลี้ยงไหมแผนใหม่ มีการยอมรับวิธีการต่าง ๆ คือมีการใช้พันธุ์ไหมและให้อาหารตามความเหมาะสมของแต่ละวัยของตัวไหมตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ในงานวิจัยของ Pantastico et al. (อ้างถึงในมณีศรี 2529: 103) ในภาคอีสาน เพื่อหาแนวทางในการปรับปรุงและส่งเสริมสถานภาพแรงงานสตรีเกษตรกรพบว่าผู้หญิงมีส่วนร่วมแรงงานในภาคเกษตรกรรมกว่าร้อยละ 50 โดยทำงานควบคู่ไปกับผู้ชาย สิริมา (2530: 11, 113-115) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเข้าร่วมรับความรู้เทคโนโลยีการเกษตรของสตรีเกษตรกรในเขต 6 จังหวัดในภาคตะวันตก คือ นครปฐม ราชบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ กาญจนบุรี และสุพรรณบุรี พบว่า ขึ้นอยู่กับระดับการศึกษาของสตรีเกษตรกร การมีส่วนร่วมในการประกอบอาชีพการเกษตรในครอบครัว การเป็นสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ส่วนปัจจัยที่ไม่มีผลต่อการเข้าร่วมรับความรู้ทางเกษตรของสตรีเกษตรกรได้แก่ ระดับรายได้ ความแตกต่างของวัย และการได้รับการชักชวนจากเพื่อนบ้านให้เข้าไปร่วมรับความรู้วิชาการเกษตร กองการวิจัยและประเมินผล สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (2530: 103-107) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ผลการพัฒนาชนบท โครงการส่งเสริมการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมของสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทด้านการเปลี่ยนแปลงมาใช้เทคโนโลยีแผนใหม่ในการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ปรากฏว่าสมาชิกส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 90 มีการเปลี่ยนแปลงยอมรับเทคโนโลยีแผนใหม่ในการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม นางลักขณ์ และคณะ (2531: 1-4) ได้ศึกษาการตัดสินใจของแรงงานสตรีในการ

ทำงานฟาร์มและได้ให้ความเห็นว่า เรื่องของการตัดสินใจนั้นคงเป็นการยากที่จะสรุปเป็นรูปแบบสำเร็จเพราะมีรายละเอียดปลีกย่อย แปรเปลี่ยนไปตามสภาพของครอบครัวตามลักษณะของแต่ละบุคคล แต่สรุปแนวทางกว้าง ๆ ว่า การตัดสินใจในเรื่องการเพาะปลูกพืชหลัก มักจะเป็นการตัดสินใจร่วมกัน ในขณะที่กิจกรรมบางกิจกรรม เช่น การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ผู้ตัดสินใจหลักจะเป็นแรงงานหญิง เกศินี (2532: 3) ได้ศึกษาเรื่องสถานภาพและบทบาทสตรีชนบท ในการยอมรับเทคโนโลยีด้านการแปรรูปและถนอมผัก-ผลไม้ในเขต 2 จังหวัด คือ ขอนแก่นและนครราชสีมา พบว่า 1) ระดับอายุที่แตกต่างกัน และการเป็นสมาชิกของชุมชน ในจำนวนกลุ่มที่มากน้อยแตกต่างกันของสตรีชนบท ไม่มีผลต่อการยอมรับเทคโนโลยีด้านการแปรรูป และถนอมผัก-ผลไม้ 2) ระดับความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่ได้รับการฝึกอบรม ระดับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาชุมชนที่แตกต่างกัน ระดับรายได้ต่อปีของครอบครัวที่ต่างกัน และระบบการได้รับข่าวสารที่แตกต่างกัน มีผลทำให้การยอมรับเทคโนโลยีด้านการแปรรูปและถนอมผัก-ผลไม้มีความแตกต่างกันไปด้วย

อุปกรณ์และวิธีการ

1. ขั้นตอนและวิธีการเก็บข้อมูล ประชากรในการศึกษา คือ สตรีชนบทที่เป็นสมาชิกของโครงการตามนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจหมู่บ้าน ปีงบประมาณ 2536 ที่ประกอบอาชีพการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมของจังหวัดต่างๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 16 จังหวัดคือ นครราชสีมา อุรธานี อุบลราชธานี บุรีรัมย์ หนองคาย ขอนแก่น สกลนคร มุกดาหาร สุรินทร์ ยโสธร ศรีสะเกษ ชัยภูมิ นครพนม กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด และมหาสารคาม เพื่อให้เห็นภาพรวมและสามารถตอบปัญหาโดยส่วนรวมของการยอมรับเทคโนโลยี

การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม โดยการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย ในการคัดเลือกจำนวนตัวอย่าง ได้จำนวน 250 ราย และคำนวณตัวอย่างประชากรโดยใช้สูตร

$$n = \frac{N}{1+N(e)^2}$$

เมื่อ e = ความคลาดเคลื่อนของการสุ่มตัวอย่าง โดยกำหนดให้มีความคลาดเคลื่อนร้อยละ 5 หรือ .05

N = ขนาดของประชากร

n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

ได้ขนาดตัวอย่างของกลุ่มสตรีเกษตรกรจำนวน

154 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูล เครื่องมือการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ ประกอบด้วยคำถาม 6 ตอน คือ ข้อมูลส่วนบุคคล ข้อมูลการติดต่อสื่อสาร ข้อมูลเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจในการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ข้อมูลเกี่ยวกับการยอมรับเทคโนโลยีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ข้อมูลความคิดของสตรีเกษตรกรตัวอย่างที่มีต่อคุณลักษณะของเทคโนโลยี ข้อมูลด้านปัญหาในการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและข้อเสนอแนะต่างๆ และได้ปรับปรุงแบบสัมภาษณ์โดยวิธีการทดสอบแบบแบ่งครึ่ง (split-half method)

การวิเคราะห์ข้อมูล แบบสอบถามสัมภาษณ์ที่ผ่านการตรวจสอบแล้วจะถูกนำลงรหัส เพื่อนำเข้าโปรแกรมการวิเคราะห์ด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูลใช้ค่าร้อยละ (percentages) เพื่อแสดงการกระจายของตัวแปร ใช้ค่าไคสแควร์ (chi-square test) เพื่อทดสอบความเป็นอิสระของตัวแปร และเพื่อวิเคราะห์ถึงปัจจัยต่างๆ ว่ามีผลต่อการยอมรับเทคโนโลยีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมหรือไม่

ผลและวิจารณ์

รายงานการวิจัยครั้งนี้แบ่งการวิเคราะห์ข้อมูล

ออกเป็น 3 ส่วนคือ 1.ข้อมูลทั่วไปของสตรีเกษตรกร 2. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการยอมรับเทคโนโลยีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม 3. ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

1. ข้อมูลทั่วไป

1.1 สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม
เนื่องจากการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเป็นอาชีพรองที่ทำกันภายในครอบครัวทั่วไปในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และผู้ดำเนินการเลี้ยงไหมประมาณ 90-95 เปอร์เซ็นต์เป็นสตรี ใช้เวลาว่างที่เหลือจากการทำงานบ้านและกิจกรรมอื่นๆ โดยฝ่ายบุรุษอาจช่วยบ้างในบางส่วน เช่น การปลูกและดูแลแปลงหม่อน ซึ่งรวมไปถึงการตัดแต่งให้ปุ๋ย กำจัดวัชพืช ผลจากการศึกษาพบว่า สตรีเกษตรกรผู้เลี้ยงไหมส่วนใหญ่จะอยู่ในอายุวัยแรงงานที่เป็นผู้ใหญ่เต็มตัวคืออายุ 26-55 ปี (ร้อยละ 79.2) มีอายุเฉลี่ยเท่ากับ 41 ปี จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 4 ร้อยละ 74.0 ถึงแม้ว่าครอบครัวไทยจะมีลักษณะเป็นครอบครัวขยาย (extended family) แต่ปัจจุบันสภาพทางเศรษฐกิจในชนบททำให้จำนวนสมาชิกในครอบครัวสตรีเกษตรกรส่วนใหญ่จะมีจำนวนเพียง 2-5 คน เป็นจำนวนเกินกว่าครึ่งคือ ร้อยละ 51.9 และมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ยครัวเรือนละ 6 คน เพราะฉะนั้นจำนวนแรงงานครอบครัวในการเลี้ยงไหมร้อยละ 61.6 มีจำนวนแรงงานช่วยในการประกอบอาชีพเลี้ยงไหมเพียง 2-3 คนเท่านั้น มีแรงงานเฉลี่ย 3 คน อาชีพหลักของสตรีเกษตรกร คือ การทำนา ร้อยละ 94.4 แสดงว่าสอดคล้องกับข้อมูลด้านจำนวนสมาชิกในครอบครัวที่มีจำนวนน้อยลงตามที่กล่าวมาแล้ว เพราะจากการสำรวจสภาพในชนบทประกอบการสอบถาม ปรากฏว่าแรงงานบุรุษได้โยกย้ายไปประกอบอาชีพขายแรงงานในท้องที่ภาคอื่น ทิ้งให้สตรีเป็นผู้รับผิดชอบในการเป็นเกษตรกรทำนาใน

พื้นที่ตนเองโดยลำพังเป็นส่วนใหญ่ รายได้จากการทำนาอยู่ในช่วงต่ำกว่า 10,000 บาท/ปี ร้อยละ 39.6 เพราะได้ผลผลิตน้อยกว่า 400 กิโลกรัม/ไร่ มีรายได้ระหว่าง 10,001-15,000 บาท/ปี ร้อยละ 19.5 รายได้ระหว่าง 20,001-30,000 บาท/ปี และ 30,001 บาทขึ้นไป มีจำนวนเท่ากันคือ ร้อยละ 2.6 ถือได้ว่าเป็นรายได้ที่อยู่ในระดับสูงเมื่อเปรียบเทียบกับกิจกรรมหม่อนไหมภายใต้โครงการพัฒนาพืชในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เกษตรกร มีรายได้เฉลี่ยเพียง 7,797 บาท/ครัวเรือน/ปี สตรีเกษตรกรผู้เลี้ยงไหมมีจำนวนพื้นที่เพื่อปลูกหม่อนในพื้นที่ของตนเองต่ำกว่า 1 ไร่ ร้อยละ 45.5 ระหว่าง 1-5 ไร่ ร้อยละ 28.6 ระหว่าง 11-20 ไร่ ร้อยละ 13.6 จำนวน 21 ไร่ ร้อยละ 3.2 พื้นที่ปลูกหม่อนเฉลี่ย 5 ไร่/ครอบครัว ซึ่งถือได้ว่าเป็นตัวเลขที่น่าพึงพอใจในขั้นต้นสำหรับการส่งเสริมการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม เนื่องจากสตรีเกษตรกรส่วนใหญ่มีแนวโน้มที่จะให้ความสำคัญต่ออาชีพการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเป็นอาชีพรองในปริมาณการเลี้ยงไม่มากนัก จึงไม่ขยายพื้นที่ปลูกหม่อนให้มากขึ้น เพราะการปลูกหม่อนในพื้นที่ขนาดนี้จะต้องมีแรงงานเพียงพอสำหรับการตัดแต่งเตรียมใบหม่อนเพื่อการเลี้ยงไหมวัยต่างๆ เท่าที่สามารถจะทำเองได้ นอกจากบางรายที่ทำเป็นอาชีพหลัก และบางรายปลูกหม่อนไว้ขายใบหม่อนให้เพื่อนบ้านด้วย จึงขยายการปลูกหม่อนออกไปเป็นอาชีพเสริม สตรีเกษตรกรนิยมปลูกพันธุ์หม่อนน้อย ร้อยละ 55.9 ซึ่งเป็นพันธุ์ที่ทางราชการได้มีการ ส่งเสริมให้ปลูก เพราะให้ผลผลิตใบหม่อนสูงกว่าพันธุ์พื้นเมือง (หม่อนไผ่ หม่อนสร้อยหม่อนแก้ว) ซึ่งมีสตรีเกษตรกรนิยมปลูก ร้อยละ 31.2 ส่วนพันธุ์ดำซึ่งเป็นหม่อนอีกพันธุ์หนึ่งที่ทางราชการส่งเสริม มีเพียงร้อยละ 11.0 ทั้งนี้อาจมีสาเหตุ 2 ประการคือ 1) สตรีเกษตรกรขาดแหล่งพันธุ์หม่อน หรือ 2) เกิดปัญหาเช่น โรครากเน่า เป็นต้น

1.2 การอบรมดูงานเลี้ยงไหม ซึ่งถือว่าเป็น

หัวใจของอาชีพการเลี้ยงไหมในปัจจุบันนี้ เพราะเป็นการเลี้ยงไหมพันธุ์ลูกผสมที่ปรับปรุงขึ้นมา จะแตกต่างจากการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมพันธุ์พื้นเมืองที่เคยปฏิบัติสืบต่อกันมา การปลูกหม่อนเลี้ยงไหมพันธุ์แผนใหม่ จะต้องอาศัยความรู้วิชาการแผนใหม่และเทคโนโลยี เพื่อนำมาพิจารณาปรับใช้ในการเพิ่มผลผลิตเส้นไหม ดังนั้น การฝึกอบรมจะเป็นวิธีการหนึ่งที่ทางราชการหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำมาใช้เพื่อเพิ่มพูนความรู้ให้กับผู้ประกอบการเลี้ยงไหม นอกจากการฝึกอบรมแล้ว ผู้ผ่านการฝึกอบรมจะต้องได้รับโอกาสดูงานการเลี้ยงไหม เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ทัศนคติ ประสบการณ์ และจดจำความรู้วิธีการใหม่ๆ ไปใช้ในการประกอบอาชีพต่อไป จากการศึกษา มีสตรีเกษตรกรเกินกว่าครึ่งคือ ร้อยละ 57.3 ไม่เคยได้รับการอบรมดูงานเลี้ยงไหมมาก่อน อาจเนื่องมาจากข้อจำกัดด้านงบประมาณ และขาดบุคลากรของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทำให้ไม่สามารถจัดการฝึกอบรมให้กับผู้ประกอบการเลี้ยงไหมได้ทั่วถึง

1.3 การรับข่าวสารด้านอาชีพ สตรีเกษตรกรได้รับข่าวสารจากบุคคล คือ เจ้าหน้าที่มากที่สุด ร้อยละ 91.6 จากเพื่อนบ้าน ร้อยละ 31.2 จากผู้นำชุมชน ร้อยละ 26.6 จากคนต่างหมู่บ้าน ร้อยละ 13.0 จากพ่อค้า ร้อยละ 7.1 อาจเป็นเพราะความเอาใจใส่ของเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานส่งเสริมพัฒนาอาชีพ ซึ่งสามารถทำได้โดยการจัดให้มีการประชุม การอบรม การสาธิตแบบต่างๆ การชุมนุมสังสรรค์ จากการจัดนิทรรศการเฉพาะเรื่อง การจัดโครงการร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง และการจัดหาทัศนศึกษาเฉพาะเรื่องที่ต้องการ หรือการให้รางวัลแก่ผู้ทำงานดีเด่น เป็นต้น และเจ้าหน้าที่อาจเป็นบุคคลที่มีความรอบรู้ต่อสถานการณ์ด้านพัฒนาอาชีพมากกว่ากลุ่มบุคคลอื่นจึงสามารถแก้ไขปัญหาได้มากกว่ากลุ่มบุคคลอื่น นอกจากนี้ผู้นำชุมชนก็มีบทบาทสำคัญในการเป็นตัวเชื่อมในงานส่งเสริมและเป็นแหล่งข่าวให้กับลูกบ้าน

หรือสมาชิกกลุ่มได้เป็นอย่างดี เพราะอยู่ใกล้ชิดกับสมาชิกกลุ่มเป็นประจำ

แหล่งได้รับข่าวสารด้านสื่อ มีสตรีเกษตรกรจำนวนเท่ากัน คือ ร้อยละ 50.0 ได้รับข่าวสารด้านอาชีพจากวิทยุ โทรทัศน์ รองลงมา ร้อยละ 32.5 ได้รับข่าวสารด้านอาชีพจากเอกสารทางราชการ รองลงมาเกือบเท่ากัน คือ ร้อยละ 23.4 ได้รับข่าวสารด้านอาชีพจากเอกสารแนะนำทางวิชาการ และร้อยละ 21.4 ได้รับข่าวสารด้านอาชีพจากหนังสือพิมพ์ ดังนั้น การเลือกใช้สื่อในการถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจในงานพัฒนาอาชีพ เพื่อก่อให้เกิดแรงจูงใจให้เกิดการพัฒนาเทคนิคใหม่ๆ ในการพัฒนาอาชีพ จะต้องมีการพิจารณาเพราะสื่อแต่ละชนิดมีความเหมาะสม ข้อดี และข้อจำกัดในตัวเอง

จะเห็นว่าสื่อที่เป็นแหล่งให้ข่าวสารด้านอาชีพวิทยุ และโทรทัศน์ นับว่ามีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อสตรีเกษตรกรมากที่สุด เพราะวิทยุสามารถนำติดตัวไปเปิดรับฟังขณะปฏิบัติงาน และโทรทัศน์มีรายงานด้านพัฒนาอาชีพการเกษตรที่ดึงดูดให้สตรีเกษตรกรจัดหาซื้อโทรทัศน์มาดู ประกอบกับปัจจุบันนี้ วิทยุ และโทรทัศน์ ไม่ได้ถือเป็นสัญลักษณ์ของความฟุ่มเฟือยแล้ว ส่วนเอกสารคำแนะนำทางวิชาการและหนังสือพิมพ์ สตรีเกษตรกรให้ความสนใจน้อย เพราะอาจหาได้ยาก และมีจำนวนจำกัด หรืออ่านแล้วทำความเข้าใจได้ยาก ต้องการการอธิบายเพิ่มเติมอีก

1.4 แหล่งความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงไหม การศึกษาของสตรีเกษตรกร จะมีทั้งการศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบโรงเรียน ซึ่งการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะเป็นลักษณะการเรียนรู้ความรู้ทั่วไปสำหรับชีวิตประจำวัน โดยทางสื่อมวลชน การรวมกลุ่มเพื่อความรู้และกิจกรรมทั่วไป สำหรับแหล่งความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงไหมได้จากบุคคล 2 ประเภท คือ 1) เจ้าหน้าที่จากส่วนราชการของรัฐ อาทิ

สถาบันวิจัยหม่อนไหม กรมวิชาการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรมประชาสัมพันธ์ กรมการพัฒนาชุมชน สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท กระทรวงมหาดไทย ฯลฯ และ 2) เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานรัฐวิสาหกิจ และเอกชน อาทิ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) ฯลฯ บุคคลเหล่านี้จะทำหน้าที่ส่งเสริมการเลี้ยงไหมโดยตรง เช่น ผ่านการจัดรวมกลุ่ม ประชุม แนะนำ สาธิต เยี่ยมเยียน และแก้ไขปัญหาให้ หรือจากการใช้สื่อที่เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจ และเป็นการนำผลตัวอย่างที่ดีและประสบความสำเร็จมากระจายข่าวให้ผู้ที่อยู่ในวงการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมให้มีความทันสมัยยิ่งขึ้น

การได้รับความรู้เรื่องการเลี้ยงไหมของสตรีเกษตรกร ร้อยละ 73.4 ได้รับจากเจ้าหน้าที่สถานีทดลองหม่อนไหม จากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ร้อยละ 69.5 จากเพื่อนบ้าน ร้อยละ 22.7 จาก พัฒนาการ ร้อยละ 20.8 จากเกษตรกรผู้นำ ร้อยละ 20.1 จากการศึกษาดูด้วยตนเอง ร้อยละ 18.8 จากญาติ ร้อยละ 13.0 และ ร้อยละ 1.3 ได้รับความรู้จากพนักงาน ธกส.

1.5 การเป็นสมาชิกกลุ่มหรือสถาบันเกษตรกร บทบาทของสตรีในครอบครัว คือ การให้บริการต่อสมาชิกในครอบครัว บทบาทนี้ทำให้ต้องจำกัดตัวเองในการเข้ามามีส่วนร่วมกับเรื่องของส่วนรวม อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตว่าในหมู่บ้านที่มีผู้ใหญ่บ้านเป็นสตรีจะมีลูกบ้านที่เป็นสตรีเข้าร่วมประชุมและร่วมในกิจกรรมอื่นมากขึ้น จากการศึกษาพบว่า มีสตรีเกษตรกรส่วนมาก ร้อยละ 83.3 เป็นสมาชิกกลุ่มเลี้ยงไหม รองลงมาคือสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ร้อยละ 33.1 และสมาชิกกลุ่มเกษตรกร ร้อยละ 24.0 สตรีเกษตรกรจำนวนที่เหลือจะเป็นสมาชิกของกลุ่มสหกรณ์เกษตรและกลุ่มลูกค้า ธกส. ในอัตราที่ไล่เลี่ยกัน คือ ร้อยละ 10.4 และร้อยละ 9.1 ตามลำดับ และกลุ่มที่สตรีเกษตรกรเป็นสมาชิกน้อยที่สุด คือ กลุ่ม ยู

วเกษตรกร เพียงร้อยละ 1.3

ผลจากการศึกษาแสดงว่าสตรีเกษตรกรส่วนมากจะเป็นสมาชิกกลุ่มเลี้ยงไหมและกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร จะมีเพียงบางส่วนที่เป็นสมาชิกของกลุ่มหรือสถาบันอื่นๆ ทั้งนี้ อาจสืบเนื่องมาจากสตรีเกษตรกรที่ทำการศึกษาเป็นกลุ่มที่ได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลที่ให้อำนาจกลุ่มเลี้ยงไหมขึ้น ประกอบกับการมองเห็นความสำคัญและประโยชน์ที่ได้รับจากการเป็นสมาชิกกลุ่มตามวัตถุประสงค์ที่ทางเจ้าหน้าที่รัฐบาลได้ส่งเสริมเผยแพร่ในชั้นต้น ส่วนสตรีเกษตรกรที่เป็นสมาชิกกลุ่มอื่นๆ น้อยมาก อาจเนื่องมาจากขาดความเข้าใจในวัตถุประสงค์และประโยชน์จากการเป็นสมาชิก หรือไม่มีความสนใจจะเป็นสมาชิก

1.6 ความรู้ความเข้าใจการเลี้ยงไหม การวัดความรู้ความเข้าใจของสตรีเกษตรกรในการเลี้ยงไหมได้ใช้แบบทดสอบจำนวน 20 ข้อ โดยได้กำหนดคะแนนของผู้ตอบไว้ดังนี้ คะแนนต่ำสุด 0 คะแนนสูงสุด 20 คะแนน คะแนนเฉลี่ย 10.24 คะแนน

การศึกษาพบว่า สตรีเกษตรกรที่มีระดับความรู้ความเข้าใจในเรื่องการเลี้ยงไหมต่ำ (น้อย) มีถึงร้อยละ 68.8 คือ สามารถตอบคำถามได้ต่ำกว่า 12 ข้อลงมา และมีสตรีเกษตรกรร้อยละ 31.2 ที่มีระดับความรู้ความเข้าใจในการเลี้ยงไหมสูง (มาก) ที่สามารถตอบคำถามได้ถูกต้อง คือ ตอบคำถามได้ 12 ข้อขึ้นไป แสดงว่าความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเลี้ยงไหมของสตรีเกษตรกรยังเป็นลักษณะของการถ่ายทอดเทคโนโลยีแบบพื้นฐานจากบรรพบุรุษหรือจากประสบการณ์ของตนเอง โดยยังต้องการฝึกอบรมหรือรับความรู้จากวิทยากรของหน่วยงานทั้งภาครัฐบาลและเอกชนที่เป็นแหล่งถ่ายทอดเทคโนโลยีแผนใหม่ เพิ่มเติมให้อีก

1.7 ความคิดเห็นต่อลักษณะของเทคโนโลยี การวิเคราะห์ระดับครอบครัวซึ่งมีความสำคัญกับการ

ผลิตและการบริโภค ด้านเทคโนโลยีที่มีความเหมาะสมสอดคล้องกับทรัพยากรที่มีอยู่ในหมู่บ้าน ความสนใจและความต้องการของสตรีเกษตรกรที่จะทำการยอมรับเทคโนโลยีไปใช้ จะต้องขึ้นอยู่กับทรัพยากรในพื้นที่ คือ ดินและน้ำ ซึ่งในปัจจุบันนี้ปัญหาทางด้านการเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้ทวีความรุนแรงขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาทรัพยากรพื้นฐานในการทำเกษตร ซึ่งได้แก่ ดินที่มีอินทรีย์วัตถุต่ำ คือ อยู่ระหว่าง 0-1.0 เป็นส่วนใหญ่ และน้ำเพื่อใช้ในการเกษตรมีเพียง 10 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่เกษตรกรรมเท่านั้น การปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเป็นผลิตผลการเกษตรที่ใช้ที่ดินและน้ำอย่างมีระบบที่ก่อให้เกิดการสมดุลระหว่างการนำเข้า คือ แรงงานและเงินทุน (input) และผลที่ได้รับ คือ รายได้กับผลผลิต (output) ที่คุ้มค่า เพราะการปลูกหม่อนไม่ได้ใช้เนื้อที่มาก มีการดูแลและรักษาไม่มากนัก ถ้าปฏิบัติตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ตามแผน วิทยาการที่นำมาใช้ก็มีความเหมาะสมสอดคล้องกับวิถีชีวิตอยู่แล้ว เพราะการจัดสรรแรงงานในครอบครัวคือ แรงงานของสตรีและเด็ก ก็สามารถนำมาใช้ในกิจกรรมเลี้ยงไหมได้ และทำให้การจัดสรรการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในครอบครัวได้ผลประโยชน์คุ้มค่า คือ สมาชิกของครอบครัวอยู่ดีกินดี ไม่มีการโยกย้ายแรงงานไปที่อื่น

ผลการศึกษาปรากฏว่า สตรีเกษตรกรมีความคิดเห็นว่าเทคโนโลยีแผนใหม่นี้ไม่มีความเหมาะสมสอดคล้องกับสิ่งที่มีอยู่เดิม และมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสิ่งที่มีอยู่เดิมในอัตราส่วนที่ใกล้เคียงกัน คือ ร้อยละ 50.6 และ 49.4 ตามลำดับ อาจเป็นเทคนิคเฉพาะตัวของสตรีเกษตรกรบางรายย่อยที่ใช้หลักเกณฑ์ในการตัดสินใจไม่เหมือนกัน เพราะสตรีเกษตรกรในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือนั้น มีการประกอบอาชีพการเลี้ยงไหมมาแต่โบราณแล้ว ดังนั้น ก็จะต้องมีสภาพความรู้เดิมที่เป็นเทคโนโลยีระดับพื้นบ้านอยู่ ซึ่งจะสอดคล้องกับความรู้ทางวิทยาศาสตร์

พื้นบ้านที่ถือเป็นภูมิปัญญาของตนเองอยู่แล้ว จึงยังมองไม่เห็นความจำเป็นในการปรับเทคโนโลยีในกระบวนการผลิตไหมให้เป็นระดับเกษตรกรอุตสาหกรรมจากเกษตรกร ยังชีพเดิมที่ปฏิบัติกันอยู่

1.8 ความเห็นต่อการลงทุน การเลี้ยงไหมต้องมีการวางแผนเรื่องจำนวนรุ่นที่จะเลี้ยงต่อปี และปริมาณไหมที่จะเลี้ยงในแต่ละรุ่น เพราะต้องกำหนดให้มีการเลี้ยงไหมที่สอดคล้องกับปริมาณใบหม่อนจำนวนวัสดุอุปกรณ์การเกษตรที่มีอยู่ และปัจจัยที่สำคัญที่สุดอีกประเด็นหนึ่งก็คือ เรื่องการลงทุน เพราะสตรีเกษตรกรผู้เลี้ยงไหมจะต้องคำนวณจำนวนเงินรายรับที่จะได้รับภายหลังการเก็บเกี่ยวรังไหม ว่าได้ผลกำไรสุทธิคุ้มค่าการลงทุนหรือไม่ และต้องใช้เวลานานเท่าใดจึงจะได้รับผลประโยชน์

ผลการศึกษาปรากฏว่า สตรีเกษตรกรมีความคิดเห็นต่อการลงทุนในการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมว่าเป็นการลงทุนมาก ร้อยละ 59.1 และมีความคิดเห็นใกล้เคียงกันว่าเป็นการลงทุนน้อย คือ ร้อยละ 40.9 ทั้งนี้อาจจะเป็นเหตุผลสืบเนื่องมาจากเทคโนโลยีที่สตรีเกษตรกรใช้ในการเลี้ยงไหม ที่เป็นดัชนีชี้บ่งถึงประเภทของการลงทุนว่าน้อยหรือมาก เพราะถ้าเป็นการเลี้ยงไหมในมุ้งในลอนจะลงทุนน้อย ง่ายในท้องถิ่น และสามารถป้องกันโรคแมลงได้ไม่ต่างกับห้องเลี้ยงไหมแบบถาวรนัก สำหรับผู้ที่เลี้ยงในห้องแบบใต้ถุนบ้านและห้องเลี้ยงแบบเอกเทศ มักจะทำให้หมผู้เลี้ยงไหมปริมาณมากหรือเป็นห้องที่ทางราชการสาธิต ส่วนผู้ที่ยังเลี้ยงแบบดั้งเดิม คือ เลี้ยงไหมจำนวนน้อยไม่ต้องลงทุนอะไรเพิ่มเติมอีก

1.9 ผลตอบแทนด้านรายได้ ผลผลิตเส้นไหมจะมากหรือน้อย นอกจากจะขึ้นอยู่กับจำนวนไขไหมที่เลี้ยงแล้ว การปฏิบัติดูแลรักษาอุปกรณ์การเลี้ยง การให้อาหารไหมก็เป็นสิ่งกำหนดให้ผลผลิตที่ได้รับมากหรือน้อยด้วย ซึ่งจะมีผลโดยตรงต่อราคา

ผลการศึกษาปรากฏว่า สตรีเกษตรกรส่วนมาก

มีความคิดเห็นต่อการได้รับผลตอบแทนในด้านรายได้จากการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมว่า เป็นอาชีพที่ให้ผลตอบแทนเร็ว และสามารถทำรายได้ให้มากถึงร้อยละ 88.3 สตรีเกษตรกรส่วนที่เหลือ ร้อยละ 11.7 มีความคิดเห็นต่อการได้รับผลตอบแทนในด้านรายได้จากการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมว่าให้ผลตอบแทนช้า และได้รายได้้น้อย ทั้งนี้อาจเกิดจากการเปรียบเทียบรายได้สุทธิและเพิ่มรายได้ให้มาก กับรายได้จากผลผลิตผลการเกษตรอื่นที่ต้องใช้เวลาในการปลูกจนถึงการเก็บเกี่ยว และได้รับผลตอบแทน คือ รายได้น้อยกว่า

1.10 การทดลองทำโดยมีตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จสามารถเห็นผลมาก่อน สืบเนื่องจากความคิดเห็นของสตรีเกษตรกรส่วนมากในเรื่องผลตอบแทนในเรื่องรายได้ในการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ว่า เป็นอาชีพที่สามารถทำรายได้ให้มาก จึงเกิดแนวความคิดประเมินรายได้กับการเลี้ยง และการเลี้ยงแบบตัวอย่างที่ดี เพื่อหวังผลในการพัฒนาอาชีพของตนเอง

ผลการศึกษาปรากฏว่า สตรีเกษตรกรส่วนมากมีความคิดเห็นต่อการทดลองทำประสบผลสำเร็จดีมาก คือ ร้อยละ 62.3 และมีสตรีเกษตรกรที่เหลือร้อยละ 37.7 มีความคิดเห็นต่อการทดลองทำแล้วได้ผลน้อย อาจเป็นเพราะขณะนี้ทุกคนกำลังตื่นตัวในเรื่องอาชีพนี้ ทางภาครัฐบาลและเอกชนกำลังส่งเสริมพัฒนาอาชีพการเลี้ยงไหม และเร่งรัด ทำให้มีความกระตือรือร้นในการดูแลปรนนิบัติ ปฏิบัติตามขั้นตอนที่ถูกต้อง และเหมาะสมสอดคล้องกับเวลา (synchronize)

2. ปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับและไม่ยอมรับเทคโนโลยี

2.1 ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับเทคโนโลยีคือ

1) อายุ สตรีเกษตรกรที่มีระดับอายุแตกต่างกัน จะมีผลต่อการยอมรับเทคโนโลยีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมไปใช้ปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ดังนั้นในการคัดเลือกสตรีเกษตรกรที่จะเข้ารับการฝึกอบรม เพื่อเป็น

แกนในการขยายผลนำเทคโนโลยีใหม่ๆ ด้านการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมไปปฏิบัติ จึงควรที่จะต้องคำนึงถึงคุณสมบัติเรื่อง อายุ ของสตรีเกษตรกรที่เข้ารับการฝึกอบรมเพื่อถ่ายทอดเทคโนโลยีด้วย เพราะจากการศึกษาพบว่าสตรีเกษตรกรที่มีอายุเกินกว่าค่าเฉลี่ย 41 ปี จะมีการยอมรับเทคโนโลยีที่สูงกว่าสตรีที่มีอายุต่ำกว่า 41 ปี 2) **ฐานะทางเศรษฐกิจหรือรายได้ของครอบครัว** สตรีเกษตรกรที่ครอบครัวมีรายได้ในเกณฑ์ที่สูงจะมีการยอมรับเทคโนโลยีดังกล่าวสูงกว่าสตรีเกษตรกรที่ครอบครัวมีรายได้อยู่ในระดับที่ช่วยตนเองอยู่ในเกณฑ์ที่สูง จะไม่ต้องการภาระในการหารายได้มาจุนเจือครอบครัวมากนัก จึงมีศักยภาพในการยอมรับเทคโนโลยีไปปฏิบัติในยามว่าง ซึ่งสอดคล้องกับข้อเท็จจริงที่ว่า สตรีเกษตรกรจำนวนมากมีความคิดว่าการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเป็นอาชีพเสริมที่ใช้เวลาว่างจากการทำอาชีพหลัก สตรีเกษตรกรบางส่วนสาวไหมแล้วทอเก็บไว้ใช้ในครัวเรือน บางรายทอผ้าไว้เพื่อเป็นของขวัญ สำหรับบางรายที่มีการผลิตเส้นไหมหรือทอเป็นผ้าไหมจำหน่ายก็ถือว่าเป็นรายได้เสริม มิใช่เป็นรายได้หลักของครัวเรือน 3) **การได้รับข่าวสารด้านอาชีพจากแหล่งต่างๆ** ซึ่งประกอบด้วย การติดต่อข่าวสารกับคนในหมู่บ้าน คนต่างหมู่บ้าน เจ้าหน้าที่ราชการ พ่อค้า ผู้นำชุมชน ข่าวสารทางวารสารการเกษตร หนังสือพิมพ์ เอกสารทางราชการ และสื่อประเภทวิทยุ โทรทัศน์ สตรีเกษตรกรที่มีความถี่รับข่าวสารด้านอาชีพมากจะมีการยอมรับเทคโนโลยีมากกว่าสตรีเกษตรกรที่มีการรับข่าวสารด้านอาชีพน้อย 4) **การได้รับการอบรมดูงานเรื่องการเลี้ยงไหม** ผลจากการที่ได้รับความรู้จากการฝึกอบรม และได้มีโอกาสไปดูงานการเลี้ยงไหม มีส่วนช่วยกระตุ้นให้เกิดความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมใหม่ๆ ตลอดจนมีโลกทัศน์ที่กว้างขึ้น จนเกิดการยอมรับเทคโนโลยีดังกล่าว ดังนั้นสตรีเกษตรกรที่มีโอกาสได้รับการ ฝึกอบรมดูงานเรื่องการเลี้ยงไหมมากกว่า จึงมี

การยอมรับเทคโนโลยีมากกว่า 5) **การเป็นสมาชิกกลุ่มหรือสถาบันการเกษตร** สตรีเกษตรกรที่เป็นสมาชิกจำนวนมากกลุ่มกว่า จะมีการยอมรับเทคโนโลยีมากกว่าสตรีเกษตรกรที่มีจำนวนการเป็นสมาชิกกลุ่มน้อยกว่า ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ทวีศักดิ์^{2/} (2530 : 147) เรื่องการแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกรได้สรุปทิศทางการพัฒนาเกษตรกรผู้ยากจนในอนาคตว่า ยุทธวิธีในการที่จะพัฒนาให้เกษตรกรเกิดแรงจูงใจ คือ การสนับสนุนให้เกษตรกรรวมตัวเพื่อช่วยกันปรับปรุงการผลิต การแปรรูปและพัฒนาการตลาดให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับงานวิจัยของ พิศนัย^{3/} (2518 : 1) ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับการยอมรับวิทยาการแผนใหม่ของเกษตรกรจังหวัดศรีสะเกษพบว่า เกษตรกรที่ยอมรับวิทยาการแผนใหม่เกี่ยวกับการปลูกพืชหมุนเวียนนั้น ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรที่เป็นสมาชิกในสถาบันเกษตรกร สหกรณ์การเกษตร และสมาคมผู้ใช้น้ำชลประทาน 6) **ความเหมาะสมสอดคล้องกับทรัพยากรที่มีอยู่ในหมู่บ้านและความสนใจรวมทั้งความต้องการของสตรีเกษตรกร** จะมีผลให้สตรีเกษตรกรที่มีความคิดเป็นในเชิงปฏิภาณมากกว่า จะมีการยอมรับเทคโนโลยีมากกว่าสตรีเกษตรกรที่มีความคิดเห็นต่อเรื่องนี้ในเชิงนิเสธ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าในกระบวนการยอมรับนวัตกรรมนั้น มีขั้นตอนที่ควรจะต้องกระทำเพื่อให้การยอมรับเทคโนโลยีนั้นๆสามารถนำไปปฏิบัติทำให้เกิดประโยชน์กับผู้ปฏิบัติ และถือเป็นหลักการหรือวิธีการสำหรับนำไปใช้ในชีวิตประจำวันหรืออาชีพนั้นๆ รวมทั้งเพื่อเป็น

แกนขยายผลการปฏิบัติเพื่อการยอมรับไปสู่เพื่อนบ้านหรือบุคคลในสายอาชีพเดียวกันต่อไป 7) **ความคิดเห็นต่อการลงทุน** คือ มีการลงทุนน้อย เนื่องจากปัจจัยพื้นฐานและสภาพแวดล้อมและประสบการณ์ (environmental background and experiences) ของสตรีเกษตรกรยังยึดติดอยู่กับวัฒนธรรม และวิถีชีวิตดั้งเดิมในบทบาทของสตรีที่จะต้องทำงานโดยไม่คิดค่าแรงงานของครอบครัวรวมทั้งของตนเองในการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม จึงทำให้ต้นทุนในการผลิตต่ำและพอใจที่จะได้รับผลตอบแทนจากการใช้เวลาว่าง ดังนั้นสตรีเกษตรกรที่มีแนวความคิดว่าการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเป็นการลงทุนน้อย จะยอมรับเทคโนโลยีใหม่มากกว่ากลุ่มที่เห็นว่าการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมต้องลงทุนสูง 8) **ความคิดเห็นเรื่องผลตอบแทนรายได้** คือ มีการให้ผลตอบแทนเร็วและทำรายได้เพิ่มขึ้น สตรีเกษตรกรที่ยอมรับแนวความคิดนี้มากกว่า จะมีการยอมรับเทคโนโลยีมากกว่าสตรีเกษตรกรที่ยอมรับแนวความคิดนี้น้อยกว่า ผลการศึกษานี้จะเห็นได้ว่าเรื่องของรายได้ที่ได้รับสุทธินี้มีอิทธิพลต่อการยอมรับสิ่งใหม่ๆ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมภพ (2523 : บทคัดย่อ)^{4/} ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการยอมรับ-ไม่ยอมรับเทคโนโลยีทางการเกษตรของเกษตรกรในเขตโครงการปฏิบัติการพัฒนาสังคม อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง พบว่า รายได้จาก การเกษตรและรายได้ทั้งหมดมีความสัมพันธ์กับการยอมรับเทคโนโลยีการเกษตรโดยทั่วไป 9) **การรับความรู้เรื่องการเลี้ยงไหม** สตรีเกษตรกรที่มีความรู้

2 รายละเอียดดูในรายงานการวิจัยของ ทวีศักดิ์ เสตะเวช. 2530. การแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกร. นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ 29 (2529-2530). กรมส่งเสริมการเกษตร , กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

3 รายละเอียดดูในรายงานการวิจัยของ พิศนัย กระแสนินทร์. 2518. ปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับการปลูกพืชหมุนเวียนของเกษตรกร จังหวัดศรีสะเกษ. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ปริญญาโท , มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์.

4 รายละเอียดดูในรายงานการวิจัยของ สมภพ เพชรรัตน์. 2523. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการยอมรับ-ไม่ ยอมรับเทคโนโลยีการเกษตรของเกษตรกรในเขตโครงการปฏิบัติการพัฒนาสังคม อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ความเข้าใจในวัตถุประสงค์ หลักการเทคโนโลยีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมสูง จะมีการยอมรับเทคโนโลยีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมไปใช้ปฏิบัติในชีวิตประจำวันมากกว่าสตรีเกษตรกรที่มีความรู้ความเข้าใจในวัตถุประสงค์ หลักการเทคโนโลยีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมต่ำกว่า ซึ่งตรงกับทฤษฎีการรับรู้ของ Sexuler and Blake (อ้างถึงใน เกษินี, 2538 : 10)⁵ ว่าการรับรู้มีความสำคัญต่อมนุษย์เราใน 3 ลักษณะด้วยกัน คือ 1) การที่เราเข้าใจถึงการรับรู้ นั้น จะทำให้เราสามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ 2) การรับรู้ นั้นส่งผลต่อความรู้สึกเป็นสุขและพึงพอใจของบุคคลอีกด้วย และ 3) การรับรู้เป็นการสนองความอยากรู้อยากเห็นของมนุษย์

2.2 ปัจจัยที่ไม่มีผลต่อการยอมรับเทคโนโลยีคือ

1) การศึกษา สตรีเกษตรกรจะมีการศึกษาน้อย (ต่ำ) หรือมาก (สูง) เท่าใดก็ไม่มีผลต่อการยอมรับเทคโนโลยีดังกล่าวแต่อย่างใด 2) ความคิดเห็น ของสตรีเกษตรกรว่าสามารถนำไปปฏิบัติได้ง่าย เข้าใจง่าย ไม่ยุ่งยาก และทดลองปฏิบัติดู ไม่ว่าจะได้รับผลดีหรือผลน้อยก็ตาม ไม่มีผลต่อการยอมรับเทคโนโลยีดังกล่าวแต่อย่างใด

ปัญหาและข้อเสนอแนะ

การปลูกหม่อน ปัญหาที่พบมากกว่าปัญหาอื่นๆ คือ ร้อยละ 69.5 หม่อนเป็นโรครากเน่า ใบขาด และยอดหัก ร้อยละ 68.8 ขาดปุ๋ย ร้อยละ 66.9 ขาดน้ำ ร้อยละ 63.6 มีพื้นที่จำกัด

การเลี้ยงไหม ปัญหาที่พบคือ ร้อยละ 57.8 พันธุ์ไหมที่ได้รับจากสถานีทดลองด้อยคุณภาพคือไหมฟักออกเป็นตัวได้จำนวนน้อย ร้อยละ 33.8 ไหม

เป็นโรคตาย มีเพียง เล็กน้อยคือร้อยละ 5.8 ขาดไหมพันธุ์ดี

วัสดุอุปกรณ์ ร้อยละ 66.9 ขาดฟอรั่มลินทำความสะอาด ร้อยละ 44.2 ขาดเครื่องฟั่นสารเคมี ร้อยละ 5.2 ขาดวัสดุห้องเลี้ยงไหมที่ดี

การตลาด ไม่มีตลาดรองรับผลผลิตร้อยละ 47.4 และถูกพ่อค้ากดราคา ร้อยละ 10.4

ข้อเสนอแนะของสตรีเกษตรกรที่ศึกษา ต้องการให้ทำการสาธิตวิธีและสาธิตผลให้ดูร้อยละ 89.0 แจกข่าวสารให้ทราบตลอดเวลา ร้อยละ 78.6 ช่วยหาแหล่งจำหน่ายผลผลิต ร้อยละ 65.6 ช่วยแก้ไขปัญหาและให้คำแนะนำในการประกอบอาชีพ ร้อยละ 64.9 สนับสนุนหาเงินโดยหาแหล่งสินเชื่อหรือวัสดุอุปกรณ์ในการประกอบอาชีพ ร้อยละ 61.0 พาไปดูงานที่ประสบความสำเร็จ ร้อยละ 60.4 ที่เหลือร้อยละ 9.7 เห็นว่าควรจัดสถานที่ฝึกอบรมให้

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุป

ลักษณะทั่วไป ของสตรีเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจหมู่บ้าน ส่วนใหญ่จะอยู่ในอายุวัยแรงงานที่เป็นผู้ใหญ่เต็มตัวคือ อายุ 26-55 ปี (ร้อยละ 79.2) อายุเฉลี่ย 41 ปี จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ร้อยละ 74.0 มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 6 คน/ครัวเรือน มีจำนวนแรงงานครอบครัวในการเลี้ยงไหมเฉลี่ย 3 คน อาชีพหลักของสตรีเกษตรกรคือการทำนา ส่วนใหญ่จึงทำอาชีพการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเป็นอาชีพรอง และสามารถทำรายได้เกือบ 10,000 บาทต่อปี (ร้อยละ 63.6) มีการปลูกหม่อนในพื้นที่ของตนเองตั้งแต่ต่ำกว่า 1 ไร่

5 รายละเอียดดูในรายงานของ เกษินี ปายะนันท์. 2538. การยอมรับเทคโนโลยีสมัยใหม่ของเยาวชนไทย. คณะเกษตร, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

Table 1 The relationship between the adoption of sericulture technology and ages, family capita income, occupation news, training and visiting, membership in the community groups, appropriate methods, investment cost, income, knowledge, education and trail.

	Adoption of sericulture technology*					
	Low		High		Total	
	Number	Percentage	Number	Percentage	Number	Percentage
Age group						
Low	54	35.0	22	14.3	76	49.3
High	28	18.2	50	32.5	78	50.7
Total	82	53.2	72	46.8	154	100.0
$c^2 = 19.110$, df. = 1 , p < .001						
Family capita income						
Low	60	39.0	38	24.7	98	63.7
High	22	14.2	34	22.1	56	36.3
Total	82	53.2	72	46.8	154	100.0
$c^2 = 6.889$, df. = 1 , p < .05						
Occupation related information						
Low	42	27.3	25	16.2	67	43.5
High	40	25.9	47	30.6	87	56.5
Total	82	53.2	72	46.8	154	100.0
$c^2 = 4.245$, df. = 1 , p < .05						
Training and visiting						
No	67	43.5	12	7.8	79	51.3
Yes	15	9.7	60	39.0	75	48.7
Total	82	53.2	72	46.8	154	100.0
$c^2 = 7.010$, df. = 1 , p < .05						
Membership						
1-2 groups	41	26.6	23	15.0	64	41.6
3+ groups	41	26.6	49	31.8	90	58.4
Total	82	53.2	72	46.8	154	100.0
$c^2 = 5.145$, df. = 1 , p < .05						
Appropriate methods						
Imappropriate	63	40.9	15	9.7	78	50.6
Appropriate	19	12.3	57	31.7	76	49.4
Total	82	53.2	72	46.8	154	100.0

 $c^2 = 48.091$, df. = 1 , p < .001

Table 1 (continued)

	Adoption of sericulture technology*					
	Low		High		Total	
	Number	Percentage	Number	Percentage	Number	Percentage
Investment cost						
Low	11	7.1	52	33.8	63	40.9
High	71	46.1	20	13.0	91	59.1
Total	82	53.2	72	46.8	154	100.0
$c^2 = 54.846$, df. = 1, $p < .001$						
Income						
Low	10	6.5	8	5.2	18	11.7
High	72	46.7	64	41.6	136	88.3
Total	82	53.2	72	46.8	154	100.0
$c^2 = 4.363$, df. = 1, $p < .05$						
Knowledge perception						
Low	48	31.2	30	19.4	78	50.6
High	34	22.0	42	27.4	76	49.4
Total	82	53.2	72	46.8	154	100.0
$c^2 = 4.365$, df. = 1, $p < .05$						
Levels of knowledge						
Low	65	42.2	41	26.6	106	68.8
High	17	11.0	31	20.2	48	31.2
Total	82	53.2	72	46.8	154	100.0
$c^2 = 8.905$, df. = 1, $p < .01$						
Level of education						
Low	71	46.1	57	37.0	128	83.1
High	11	7.1	15	9.8	26	16.9
Total	82	53.2	72	46.8	154	100.0
$c^2 = 1.503$, df. = 1, $p = .220$						
Trail						
Low	35	22.7	23	15.0	58	37.7
High	47	30.5	49	31.8	96	62.3
Total	82	53.2	72	46.8	154	100.0

 $c^2 = 1.883$, df. = 1, $p = .300$

ถึง 21 ไร่ พื้นที่ปลูกหม่อนเฉลี่ย 5 ไร่/ ครอบครัว และนิยมปลูกพันธุ์ส่งเสริม (หม่อนน้อย ร้อยละ 55.9 หม่อนดำคำ ร้อยละ 11.0) การอบรมดูงานเลี้ยงไหม สตรีเกษตรกรเกินกว่าครึ่ง (ร้อยละ 51.3) ไม่เคยได้รับการอบรมดูงานเลี้ยงไหมมาก่อน การรับข่าวสารด้านอาชีพ สตรีเกษตรกรได้รับแหล่งข่าวสารจากบุคคล คือ เจ้าหน้าที่มากที่สุด (ร้อยละ 91.6) นอกนั้นก็จากเพื่อนบ้าน ผู้นำชุมชน คนต่างหมู่บ้าน และพ่อค้า ส่วนแหล่งได้รับข่าวสารด้านสื่อ สตรีเกษตรกรจะได้รับข่าวสารจากวิทยุ โทรทัศน์ แท็บเล็ต รองลงมาคือ เอกสารทางราชการ เอกสาร แนะนำทางวิชาการ และหนังสือพิมพ์ แหล่งความรู้เรื่องการเลี้ยงไหม สตรีเกษตรกรได้รับความรู้จาก เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร เพื่อนบ้าน พัฒนาการ เกษตรกรผู้นำ ศึกษาด้วยตนเอง ญาติ และพนักงาน ธกส. การเป็นสมาชิกกลุ่มหรือสถาบันเกษตรกร ส่วนมาก (ร้อยละ 83.8) สตรีเกษตรกรเป็นสมาชิกกลุ่มเลี้ยงไหม รองลงมา คือ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร กลุ่มเกษตรกร กลุ่มสหกรณ์เกษตรกร กลุ่มลูกค้า ธกส. และกลุ่มยุวเกษตรกร ความรู้ความเข้าใจในการเลี้ยงไหม สตรีเกษตรกรมีความรู้เรื่องการเลี้ยงไหมต่ำ (น้อย) เกินกว่าครึ่ง (ร้อยละ 68.8) คือ สามารถตอบคำถามได้ต่ำกว่า 12 ข้อ ลงมาจากคำถาม 20 ข้อ ความคิดเห็นต่อลักษณะของเทคโนโลยี สตรีเกษตรกรมีความคิดเห็นว่าเทคโนโลยีแผนใหม่มีและ ไม่มีความเหมาะสมสอดคล้องกับสิ่งที่มีอยู่เดิมในอัตราส่วนที่ใกล้เคียงกัน คือ ร้อยละ 50.6 และ 49.4 ตามลำดับ ความคิดเห็นต่อการลงทุน สตรีเกษตรกรมีความเห็นใกล้เคียงกันต่อการลงทุนในการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมมาก และน้อย คือ ร้อยละ 59.1 และ ร้อยละ 40.9 ผลตอบแทนเรื่องรายได้ สตรีเกษตรกรส่วนมากมีความคิดเห็นต่อการได้รับผลตอบแทนในด้านรายได้ว่าเป็นอาชีพที่มีผลตอบแทนเร็วและสามารถทำรายได้ให้มาก (ร้อยละ 88.3)

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับเทคโนโลยีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม คือ ลักษณะส่วนบุคคลบางประการของสตรีเกษตรกร ได้แก่ อายุ และฐานะทางเศรษฐกิจ การติดต่อข่าวสาร ประกอบด้วยการมีโอกาสได้รับข่าวสารด้านอาชีพจากแหล่งข้อมูลต่างๆ การได้รับความรู้การเลี้ยงไหมรวมถึงการได้รับการอบรมดูงานเลี้ยงไหมและการเป็นสมาชิกกลุ่มหรือสถาบันทางการเกษตร คุณลักษณะของวิธีการยอมรับเทคโนโลยีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมได้แก่ ความเหมาะสมสอดคล้องกับสิ่งที่มีอยู่เดิมในหมู่บ้าน มีการลงทุนน้อยและได้รับผลตอบแทนเร็ว ทำให้รายได้เพิ่มขึ้น ระดับความรู้ความเข้าใจในการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม

ปัญหาในด้านการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ปัญหาการปลูกหม่อน หม่อนเป็นโรครากเน่า ใบเหี่ยว และยอดหงิก ขาดปุ๋ย ขาดน้ำ และพื้นที่จำกัด **ปัญหาการเลี้ยงไหม** คือ พันธุ์ไหมที่ได้รับจากสถานีทดลองวิจัยด้อยคุณภาพ คือ ฟักออกเป็นตัวได้จำนวนน้อย **ปัญหาด้านวัสดุอุปกรณ์** คือ ขาดฟอรั่มาลินทำความสะอาด **ปัญหาด้านตลาด** คือ ไม่มีตลาดซื้อผลผลิต

ข้อเสนอแนะของสตรีเกษตรกรที่ศึกษา

สตรีเกษตรกรให้ข้อเสนอแนะเรียงตามลำดับความสำคัญดังนี้ คือ ต้องการให้สาธิตวิธีและสาธิตผลให้ดู แจ้งข่าวสารให้ทราบตลอดเวลา พาไปดูงานที่ประสบความสำเร็จ ให้ช่วยหาแหล่งจำหน่ายผลผลิต ช่วยแก้ไขปัญหามาและให้คำแนะนำในการประกอบอาชีพ สนับสนุนการเงินโดยหาแหล่งสินเชื่อหรือวัสดุอุปกรณ์ในการประกอบอาชีพ ควรจัดให้มีการฝึกอบรม

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมมีผลต่อการเปลี่ยนแปลง

พฤติกรรมของตัวบุคคล ที่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับเทคโนโลยีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม เมื่อพิจารณาถึงแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้นหลังจากที่ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้ามาแล้ว อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าภาครัฐบาลมีบทบาทมากที่สุดในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวคือ

1. รัฐควรเพิ่มปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นต่อการผลิตทางการเกษตร ได้แก่ การจัดระบบชลประทานเพื่อการเกษตร และควรมีการแบ่งเขตการผลิตกิจกรรมทางการเกษตรที่สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เช่น ในพื้นที่ที่สามารถรับน้ำชลประทาน ควรมีการแนะนำให้เกษตรกรปลูกพืชอื่นๆ เช่น พืชผัก หรือพืชไร่บางชนิดที่มีความเหมาะสม มีความเป็นไปได้ และให้ผลตอบแทนสูง ซึ่งจะทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มมากขึ้น แทนที่จะปลูกข้าวเพียงอย่างเดียวตลอดปี

2. รัฐควรเร่งผลิตพันธุ์หม่อน-ไหมที่มีคุณภาพดี ให้ผลผลิตสูง เหมาะสมกับท้องถิ่น เพื่อแลกเปลี่ยนหรือขายให้แก่เกษตรกรในราคายุติธรรม และควรมีปริมาณที่เพียงพอต่อความต้องการของเกษตรกรในพื้นที่ต่างๆ

3. รัฐควรมีมาตรการในการควบคุมคุณภาพและราคาปุ๋ย เนื่องจากปัญหาปุ๋ยปลอม ปุ๋ยมีราคาแพง เป็นปัญหาที่เกษตรกรพบอยู่เสมอ การดำเนินการซื้อปุ๋ยจากหน่วยงานของรัฐเพื่อให้ได้ปุ๋ยที่มีคุณภาพและราคาที่ต่ำลง เป็นสิ่งที่ค่อนข้างยากสำหรับเกษตรกร เพราะมักประสบปัญหาเรื่องการรวมกลุ่ม ดังนั้น เจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องควรเข้ามามีบทบาทช่วยเหลือแนะนำ เพื่อให้มีการกระจายการจำหน่ายปุ๋ยเคมีราคาถูกไปสู่เกษตรกรอย่างทั่วถึง และรวดเร็วทันต่อฤดูกาลเพาะปลูก ขณะเดียวกันควรมีการเร่งส่งเสริมให้มีการใส่ปุ๋ยอินทรีย์ให้มากขึ้น

4. รัฐควรมีมาตรการในการควบคุมคุณภาพและราคาสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช และควรเร่งแนะนำให้ความรู้ที่ถูกต้องในการใช้สารเคมีป้องกัน

กำจัดศัตรูพืชให้แก่เกษตรกร การแจ้งข่าวเตือนภัยตลอดจนแนวทางป้องกันกำจัดเกี่ยวกับการระบาดของศัตรูพืชในแต่ละท้องถิ่นเป็นสิ่งจำเป็น และควรมีการนำวิธีการควบคุมศัตรูพืชโดยชีววิธีมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพการเกษตรในท้องถิ่น

5. เพิ่มการสนับสนุนให้มีการถ่ายทอดเทคโนโลยีผ่านช่องทางสื่อสารระหว่างบุคคลให้มากขึ้น เพราะในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีศักยภาพเพียงพอ เพื่อที่จะรองรับการถ่ายทอดเทคโนโลยี จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเพิ่มพูนสมรรถนะของการเท่าเทียมในเรื่องสิทธิโอกาส และการแบ่งปันผลประโยชน์ในลักษณะต่างๆ ของสังคม ดังนั้นรัฐบาลจึงควรสนับสนุนให้สตรีเกษตรกรได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ ได้ดูงาน ได้เห็นโลกกว้างของการค้นคว้าหาเทคโนโลยีสิ่งใหม่ในสังคมปัจจุบัน เพื่อว่าการแลกเปลี่ยนเจตคติต่างๆ จะได้มีส่วนช่วยและผลักดันให้สตรีเกษตรกรทำงานได้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น เพราะบทบาทของสตรีเกษตรกรมีหลายบทบาททั้งด้านงานบ้าน งานเกษตรกรรมในไร่นา และการขายผลิตผล

6. ผลักดัน และสนับสนุนการรวมกลุ่ม หน่วยงานของรัฐจะต้องชี้แจง และชักจูงให้สตรีเกษตรกรมองเห็นความสำคัญและความจำเป็นของการแก้ไขปัญหาและดำเนินกิจกรรมร่วมกัน เพราะการพัฒนาการเกษตรกรรมมีความสัมพันธ์กับการตลาด ซึ่งอาจดำเนินกิจกรรมเป็นลักษณะการออมทรัพย์ ให้สมาชิกมีสิทธิกู้เงินไปใช้ในกิจกรรมใหม่ได้ โดยอาจมีการค้าประกัน คือ ใช้ผลิตภัณฑ์ใหม่ที่มีอยู่แล้ว ซึ่งเป็นหนทางที่จะนำไปสู่ ธนาคารใหม่ ต่อไปในอนาคต

7. ควรส่งเสริมระบอบประชาธิปไตยในระดับหมู่บ้าน เพื่อลดความกดดันจากอิทธิพลทางการเมืองที่มีต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คือ สตรีเกษตรกร

8. มีนโยบายรวมทั้งจัดสรรงบประมาณในการศึกษาวิจัยถึงวิธีการที่จะเพิ่มประสิทธิภาพการถ่ายทอด

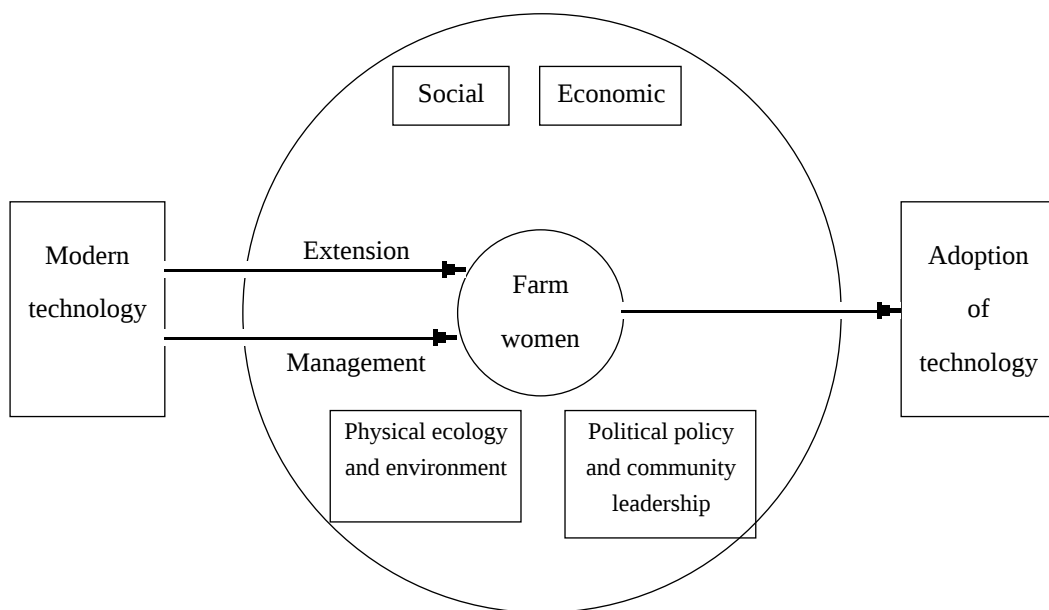

Figure 1 Interrelationship between extension, management and farm women's modern technology adoption.

เทคโนโลยีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม โดยผ่านวิธีการส่งเสริม และวิธีการจัดการ ไปสู่สตรีเกษตรกรในภาวะแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่หลากหลายให้เกิดการยอมรับเทคโนโลยีใหม่อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมการเกษตร. 2531. การถ่ายทอดความรู้สู่เกษตรกร. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมส่งเสริมการเกษตร.
- กองวิจัยและประเมินผล. 2524. รายงานการวิจัยเรื่อง การประเมินความสัมฤทธิ์ผลของโครงการพัฒนาชนบท : โครงการส่งเสริมการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ : สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท.

_____. 2530. รายงานการวิจัยเรื่อง การประเมินความสัมฤทธิ์ผลของโครงการพัฒนาชนบท : โครงการส่งเสริมการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ : สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท.

เกศินี ปายะนันท์. 2532. รายงานการวิจัยเรื่อง สถานภาพและบทบาทของสตรีชนบทในการยอมรับเทคโนโลยีด้านการแปรรูปและถนอมผักผลไม้. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

_____. 2536. "สถานภาพการผลิตและการตลาดไหมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ". ว.เกษตรศาสตร์ (สังคม) 14 : 144-161. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

_____. 2538. การยอมรับเทคโนโลยีสมัยใหม่ของเยาวชนไทย. คณะเกษตร, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

คณะกรรมการนโยบายและแผนพัฒนาการเกษตรและ
สหกรณ์. 2535. นโยบายการพัฒนาหม่อนและไหม.
สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตร
และสหกรณ์.

ทวีศักดิ์ เสสเวช. 2530. การแก้ปัญหาความยากจน
ของเกษตรกร. นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
รุ่นที่ 29 (2529-2530). กรมส่งเสริม
การเกษตร , กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

นงลักษณ์ สุพรรณไชยมาตย์, วิไลจิตต์ กฤษณะภักดี,
เฉลิมเกียรติ สายสูง, สำเนียง วิริยะศิริ, หนูพิมพ์
สุธาวา และรัชฎาภรณ์ แก้วสนิท. 2531. รายงาน
การวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของสตรีในระบบ
การทำฟาร์ม : กรณีศึกษาบ้านดอนปอแดง
ตำบลโคกสำราญ อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น.
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

บุญเสริม ชัชวาลย์สิน. 2526. การยอมรับวิธีการ
ประกอบอาชีพแผนใหม่ของราษฎรในหมู่บ้าน
ยากจนแน่นหนามาก บ้านห้วยแก. กรุงเทพฯ :
วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ประสานจิตต์ ลิ้มโกคา. 2523. การติดต่อสื่อสารทาง
การเกษตร. ภาควิชาพัฒนาการเกษตร, คณะ
ทรัพยากรธรรมชาติ, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

พิศนัย กระแสนินทร์. 2518. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการ
ยอมรับการปลูกพืชหมุนเวียนของเกษตรกรจังหวัด
ศรีสะเกษ. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ปริญญาโท,
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

มณีศรี พันธุลาภ. 2529. "แรงงานสตรีในประเทศไทย",
ในรวมบทความประเด็นเรื่อง "สตรี" เรียบเรียง
โดย อมรา พงศาพิชญ์, กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัย

สังคม.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. 2530. เอกสารการ
สอนชุดวิชาความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการส่งเสริมการ
เกษตร (หน่วยที่ 8-15). กรุงเทพมหานคร :
บริษัทเอเชียเพรสจำกัด.

วิจิตร ศรีสะอ้าน. 2520. เทคโนโลยีการศึกษา. กรุง
เทพมหานคร : วิทยาการพิมพ์.

ศิริมา เพ็ญรพัฒน์. 2530. ปัจจัยที่มีผลต่อการเข้าร่วม
ความรู้เทคโนโลยีการเกษตรของแม่บ้านเกษตรกร.
ราชบุรี : ฝ่ายพัฒนาไร่นา และสถาบันเกษตรกร
สำนักส่งเสริมการเกษตรภาคตะวันตก กรมส่งเสริม
การเกษตร.

สมภพ เพชรรัตน์. 2523. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการยอมรับ-
ไม่ยอมรับเทคโนโลยีการเกษตรของ
เกษตรกรในเขตโครงการปฏิบัติการพัฒนาสังคม
อำเภอเมือง จังหวัด ลำปาง. กรุงเทพฯ : วิทยา
นิพนธ์ ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สวัสดิ์ บุญยาคม. 2517. นวัตกรรมและเทคโนโลยีการ
ศึกษา. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์การพิมพ์.

ลีปพนธ์ เกตุทัต. 2534. เทคโนโลยีสิ่งแวดล้อมและ
คุณภาพชีวิต. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กระทรวง
อุตสาหกรรม.

Good , C.V. 1973. *Dictionary of Education*. New
York : McGraw Hill Book Company.

Lionberger , H.F. 1960. *Adoption of New Ideas and
Practices*. Iowa : The Iowa State University
Press.

Everett, M. R. and F.F. Shoemaker. 1971.
Communication of Innovation. New York : The
Free Press.